

КЛЮЧОВА ТЕМА¹ Стаття 10 Виразна поведінка

(Останнє оновлення: 28/02/2025)

Вступ

Цей документ має на меті доповнити [Посібник зі статті 10](#), надаючи більш орієнтований і детальний огляд судової практики щодо виразної поведінки.

Суд застосовував статтю 10 не тільки до традиційних форм вираження, таких як промови та письмові тексти, але й до менш очевидних засобів вираження, за допомогою яких люди воліють висловити свої думки, послання, ідеї та критику ([«Семір Гюзель проти Туреччини» \(Semir Güzel v. Turkey\)](#), 2016, § 27). Так, для цілей цієї Ключової теми, виразна поведінка означає дії та/або поведінку, крім традиційної вербальної комунікації, які передають ідеї та думки й підпадають під захист статті 10².

Як і щодо інших форм вираження, у своїй практиці щодо виразної поведінки Суд неодноразово зазначав, що стаття 10 застосовується не тільки до «інформації» або «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й до тих, які ображають, шокують або непокоять: такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства» ([«Хендісайд проти Сполученого Королівства» \(Handyside v. the United Kingdom\)](#), 1976, § 49, цитоване, *inter alia*, в рішенні у справі [«Татар і Фабер проти Угорщини» \(Tatár and Fáber v. Hungary\)](#), 2012, § 35; [«Мурат Вурал проти Туреччини» \(Murat Vural v. Turkey\)](#), 2014, § 61).

Принципи, отримані з поточної судової практики

- Стаття 10 охоплює як суть висловлених ідей та інформації, так і форму, у якій вони поширюються ([«Гоф проти Сполученого Королівства» \(Gough v. the United Kingdom\)](#), 2014, § 149; [«Каруєв проти Росії» \(Karuyev v. Russia\)](#), 2022, § 17; [«Борзих проти України» \(Borzykh v. Ukraine\)](#) (ухв.), 2024, § 36). Суд вважає, що ідеї та думки можуть передаватися не тільки за допомогою традиційного вербального вираження, але й за допомогою невербального вираження або поведінки особи ([«Ібрагімов і Маммадов проти Азербайджану» \(Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan\)](#), 2020, § 165).
- Якщо дія вважається виразною поведінкою за статтею 10, Держави все ще можуть втручатися в цю дію, якщо таке втручання було встановлено законом і є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення законної мети, а саме тих, що перелічені

¹ Підготовлено Секретаріатом. Не покладає зобов'язань на Суд.

² Кампанії з висловлення незгоди та протести у формі зібрань, хоча й підпадають під дію статті 10 ([«Стіла інші проти Сполученого Королівства» \(Steel and Others v. the United Kingdom\)](#), 1998; [«Хешман та Харруп проти Сполученого Королівства» \(Hashman and Harrup v. the United Kingdom\)](#) [ВП], 1999), не становитимуть основний предмет розгляду поняття виразної поведінки в цьому документі. Щодо цієї групи справ див. [Посібник зі статті 11 \(Розділ I, підрозділ В.2\): «зібрання як форма вираження»](#).

в пункті 2 статті 10 (*«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, § 64). Однак ці винятки повинні чітко тлумачитися, а необхідність втручання має бути переконливо доведена (*«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014, § 165).

- При визначенні меж свободи розсуду, наданої Державам у цій сфері, варто належним чином враховувати оцінку національних органів влади, коли відповідне вираження може мати багато значень, які можуть бути повністю зрозумілі лише тим, хто має всебічні знання щодо історичного, соціального та політичного контексту (*«Борзих проти України» (Borzykh v. Ukraine)* (ухв.), 2024, § 47).
- Особа, яка користується свободою вираження поглядів за статтею 10, також бере на себе певні обов'язки та відповідальність. Обсяг цих обов'язків та відповідальності залежить від конкретного контексту і повинен враховуватися Судом при оцінці необхідності втручання (*«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014, § 167).
- Інтереси особи повинні бути збалансовані з суспільними та груповими інтересами в такий спосіб, щоб забезпечити справедливе та належне ставлення до представників меншин. Попри те, що необхідність підтримувати та просувати ідеали та цінності демократичного суспільства може вимагати певних поступок з боку окремих осіб, поведінка, яка відображає думку меншості, але сама по собі не суперечить демократичним цінностям і не виходить за межі суспільних норм поведінки, має толеруватися Державами в інтересах плюралізму та гармонії (*«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014, § 168).
- Зокрема, стаття 10 застосовується до художнього самовираження, оскільки створення, виконання, розповсюдження або показ творів мистецтва сприяє публічному обміну культурною, політичною та соціальною інформацією, а також обміну ідеями та думками. Тому Держави зобов'язані не обмежувати без належних підстав свободу вираження поглядів авторів або митців (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 206).
- Якщо поведінка є актом політичного вираження або участю в обговоренні з питань, що становлять суспільний інтерес, Суд допускає лише незначні обмеження (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 260; *«Балдассі та інші проти Франції» (Baldassi and Others v. France)*, 2020, § 78).

Відповідні критерії

Застосовність статті 10:

При визначенні того, чи підпадає оскаржувана дія або поведінка під дію статті 10, Суд враховує два фактори: по-перше, характер дії або поведінки, зокрема її експресивний характер, який вбачається з об'єктивної точки зору; і, по-друге, мету та наміри особи, яка здійснює відповідний акт або поводить відповідним чином (*«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014, § 54; *«Каруєв проти Росії» (Karuyev v. Russia)*, 2022, § 19). Суд проводить свою оцінку всеохопно, а не обмежувально (*«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014, § 52).

Суд застосував статтю 10, *inter alia*, до таких видів виразної поведінки, як:

- **провокаційні дії та жести**, такі як відривання імені публічної особи з пам'ятної стрічки (*«Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine)*, 2014), нанесення фарби або декорацій на пам'ятники історичних постатей (*«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014; *«Ханджійський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021; *«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021), рішення

повністю відмовитися від одягу та з'явитися на публіці оголеним або частково оголеним (*«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014; *«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, 2022); або плювок на фотографію політика після його переобрання (*«Каруєв проти Росії» (Karuyev v. Russia)*, 2022);

- **художні та/або політичні виступи або демонстрації, що є невербальними** (*«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, 2012; *«Стерн Таулатс і Рупа Капеллера проти Іспанії» (Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain)*, 2018; *«Матасару проти Республіки Молдова» (Mătăsar v. the Republic of Moldova)*, 2019) або є як вербальними, так і невербальними (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018; *«Сінкова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018; *«Ібрагімов і Маммадов проти Азербайджану» (Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan)*, 2020; *«Бумбеш проти Румунії» (Bumbeş v. Romania)*, 2022; *«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, 2022);
- носіння **виразного** чи **символічного одягу** або **аксесуарів** (*«Вайнаї проти Угорщини» (Vajnai v. Hungary)*, 2008; *«Дональдсон проти Сполученого Королівства» (Donaldson v. the United Kingdom)* (ухв.), 2011; *«Фратаноло проти Угорщини» (Fratanoló v. Hungary)*, 2011; *«З.Б. проти Франції» (Z.B. v. France)*, 2021; *«Ібрагімова проти Росії» (Ibragimova v. Russia)*, 2022; *«Борзих проти України» (Borzykh v. Ukraine)* (ухв.), 2024, § 36);
- **бойкоти** (*«Балдассі та інші проти Франції» (Baldassi and Others v. France)*, 2020);
- **бездіяльність**, тобто акт непокори щодо органу влади, який представляє Державу (*«Семір Гюзель проти Туреччини» (Semir Güzel v. Turkey)*, 2016);
- **інші види** (*«Меліке проти Туреччини» (Melike v. Turkey)*, 2021, у якій заявника було звільнено з роботи за використання кнопки «Подобається» у соціальній мережі «Фейсбук» (Facebook) для вираження схвалення вмісту, опублікованого третіми особами; *«Ете проти Туреччини» (Ete v. Türkiye)*, 2022, у якій заявника було визнано винним у пропаганді на користь терористичної організації за нарізання та роздачу торта на честь дня народження лідера Курдської робітничої партії).

Суд оцінює застосовність статті 10 в кожному конкретному випадку й часто враховує контекстуальні фактори для того, щоб визначити, чи є відповідна поведінка достатньо «виразною», щоб гарантувати захист за статтею 10 (*«Котляр проти Росії» (Kotlyar v. Russia)*, 2022, § 41). Наприклад:

- Суд визнає поведінку виразною, коли вона викликає ширшу дискусію з питання, що становить суспільний інтерес (*«Стерн Таулатс і Рупа Капеллера проти Іспанії» (Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain)*, 2018, §§ 39-40), або відбувається під час тривалих загальнонаціональних протестів проти уряду (*«Ханджійський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021, § 45; *«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, § 59).
- Суд також розглядав дію як виразну поведінку, коли її було вчинено перед іншими людьми з метою донести до них певні ідеї (*«Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine)*, 2014, §§ 37-38), зокрема тоді, коли особа (особи), що вдавалася до такої поведінки, свідомо запросила ЗМІ та інших спостерігачів для оприлюднення свого послання (*«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018, § 205).
- Дія може бути виразною навіть тоді, коли вона здійснюється таємно з метою приховати особу того, хто її здійснює (*«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, § 59).
- Дія також може вважатися вираженням, навіть якщо її було класифіковано національними органами влади як зібрання. У рішенні у справі *«Татар і Фабер проти*

Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary), 2012, Суд дійшов висновку, що подія становила радше вираження, а не зібрання, а надто, що в ній брали участь лише дві особи й вона тривала дуже короткий час (§ 29). Дія заявників – вивішування брудного одягу на огорожі Парламенту як символу «брудної білизни нації» – була формою політичного вираження (§ 36).

Конкретні приклади:

Статуї, пам'ятники та меморіали

- У рішенні у справі *«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014, Суд постановив, що покарання у виді позбавлення волі на строк понад тринадцять років було вкрай непропорційним з огляду на вчинок заявника, який обливав фарбою статуї Ататюрка. Хоча дії заявника можна було розцінити як фізичний напад на майно, Суд вважав, що «жодні аргументи» не могли виправдати суворість покарання за вказані дії (§§ 66-68).
- У справі *«Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine)*, 2014, заявниця привселюдно зняла стрічку з вінка, покладеного Президентом на пам'ятній церемонії. Попри те, що її було притягнуто до відповідальності в адміністративному, а не кримінальному порядку, національні суди застосували найсуворіше покарання – позбавлення свободи – за правопорушення, яке не супроводжувалося насильством чи небезпекою. Суд постановив, що це не може бути виправдано (§ 41).
- Натомість у рішенні в справі *«Сінкова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018, у якій заявницю було визнано винною в кримінальному провадженні за смаження яєць на вічному вогні біля меморіалу загиблим солдатам і засуджено до трьох років позбавлення волі, з іспитовим строком на два роки, Суд визнав це покарання пропорційним, зазначивши, що вирок був умовним і що заявниця не відбула жодного дня покарання (§ 111).
- Суд визнав, що запобігання пошкодженню громадських пам'яток може вважатися законною метою в рамках захисту моралі, оскільки збереження культурної спадщини є загальним суспільним інтересом (*«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, § 68). У подібних справах *«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, та *«Ханджієвський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021, Суд розглядав питання, «чи було взагалі “необхідним у демократичному суспільстві” карати» заявників за те, що вони розфарбували громадський пам'ятник та розмістили на ньому сатиричні аксесуари. В обох справах Суд провів розмежування між «пошкодженням» та «оскверненням» громадських пам'яток: якщо вплив на пам'ятник є «повністю зворотнім» (наприклад, при використанні аксесуарів чи фарби, що змивається), Суд вважає, що пам'ятник не «пошкоджений», а «осквернений» (*«Ханджієвський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021, § 54, *«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021, §§ 76-80).
- У разі поведінки, пов'язаної з пам'ятниками, що не містила елементів насильства та не завдавала фізичної шкоди пам'ятнику, Суд враховує точну природу дії, наміри, з якими її було здійснено, та повідомлення, яке намагалися донести, а також соціальне значення пам'ятника, цінності чи ідеї, які він символізує, і ступінь пошани, якою він користується у громаді (*«Ханджієвський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021, § 55). Як у справі *«Генов і Сарбінська проти Болгарії»*, так і в справі *«Ханджієвський проти Болгарії»*, дії заявників були спрямовані проти пам'яток комуністичної епохи, відбувалися під час масових політичних протестів і мали на меті висловити політичну критику, а не «презирство до глибоко вкорінених соціальних цінностей»

(«Ханджіський проти Болгарії» (*Handzhiyski v. Bulgaria*), 2021, § 56; «Генов і Сарбінська проти Болгарії» (*Genov and Sarbinska v. Bulgaria*), § 82). Застосувавши вищезазначений аналіз, Суд зазначив, що дії заявників відповідали переконанням значної частини суспільства, що відрізняло обидві справи від справи «Сінкова проти України» (*Sinkova v. Ukraine*), 2018, у якій заявницю було притягнуто до кримінальної відповідальності за «осквернення» меморіалу загиблим солдатам («Ханджіський проти Болгарії» (*Handzhiyski v. Bulgaria*), 2021, § 57; «Генов і Сарбінська проти Болгарії» (*Genov and Sarbinska v. Bulgaria*), § 82). Так, накладення штрафів в обох справах не було визнано необхідним у демократичному суспільстві через оборотність дій та їхнє контекстуальне значення («Ханджіський проти Болгарії» (*Handzhiyski v. Bulgaria*), 2021, § 59; «Генов і Сарбінська проти Болгарії» (*Genov and Sarbinska v. Bulgaria*), § 84).

Культові споруди

- У справі «Марія Альохіна та інші проти Росії» (*Mariya Alekhina and Others v. Russia*), 2018, членкині феміністичної панк-гурт «Pussy Riot» були заарештовані та притягнуті до кримінальної відповідальності за хуліганство, вмотивоване релігійною ненавистю, за їхній виступ із піснею «Панк-молитва – Богородице, Путіна прожени» біля вівтаря Храму Христа Спасителя в Москві. Записи виступу були класифіковані як екстремістські матеріали та заборонені. Суд визнав порушення статті 10 як щодо арешту заявниць, так і щодо заборони записів виступу. Він вважав, що національні суди не розглянули контекст виступу заявниць і його (відсутність) підбурювання до насильства перед ухваленням вироків про позбавлення волі (§§ 226-27). Він також визнав відсутність належних і достатніх підстав, оскільки національний суд не розглянув відеодокази відповідної поведінки, а замість цього поклався на висновки зовнішнього звіту, щоб класифікувати відео як екстремістське (§§ 263-64).
- У справі «Ібрагімова проти Росії» (*Ibragimova v. Russia*), 2022, національні суди засудили заявницю за носіння балаклави в громадському місці відповідно до закону, який мав на меті запобігти приховуванню особи. Однак у цій справі національні суди не врахували того факту, що заявниця добровільно повідомила про свою особу іншим людям, які перебували в цьому місці, і носила балаклаву через її символічне значення, протестуючи в такий спосіб проти кримінального засудження панк-гурту Pussy Riot (§§ 36-38).
- У справі «Бутон проти Франції» (*Bouton v. France*), 2022, у якій заявницю, феміністичну активістку, було засуджено за «непристойну оголеність» у зв'язку з її виступом у церкві в Парижі, під час якого вона, оголивши груди, імітувала аборт на знак протесту проти позиції Католицької церкви з цього питання, Суд зазначив, що вказаний закон не визначає поняття «непристойної оголеності», і що «еволюція моралі могла спровокувати дискусію в національних судах щодо сексуального характеру оголених грудей жінки, а також щодо існування внаслідок цього дискримінації між чоловіками і жінками»: однак Суд визнав, що національна судова практика чітко встановила, що публічна демонстрація оголених грудей жінки підпадає під дію закону проти непристойної оголеності, а тому його застосування до виступу заявниці було розумно передбачуваним (§ 37).
- Покарання у виді позбавлення волі, що призначається в контексті політичної дискусії або дискусії, що становить суспільний інтерес, є сумісним із свободою вираження поглядів, гарантованою статтею 10 Конвенції, лише за виняткових обставин. Такі обставини можуть існувати, коли серйозно порушуються інші основоположні права, як, наприклад, у випадку поширення мови ворожнечі або підбурювання до насильства. Суд не вважав позбавлення волі пропорційною реакцією на акт протесту

жінки (оголення грудей у католицькій церкві), який, можливо, був шокуючим, але не був ворожим чи образливим (*«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, 2022, § 53).

Символіка на одязі

- Стосовно використання емблем, Суд постановив, що запобігання «лише гіпотетичній небезпеці» не становить нагальної суспільної потреби. Так було у справі *«Вайнаї проти Угорщини» (Vajnai v. Hungary)*, 2008, у якій заявника було притягнуто до кримінальної відповідальності за носіння червоної п'ятикутної зірки під час лівої політичної демонстрації. Попри те, що Суд визнав, що цей символ асоціюється з колишнім тоталітарним комуністичним режимом, він вважав, що цей символ також використовувався в інших контекстах і не був виключно втіленням тоталітарних ідей (§ 52). Крім того, заявник носив його під час законної політичної демонстрації, яка не пропагувала тоталітарні ідеї (§ 53). Тому «гіпотетична небезпека» цього символу для демократії не становила нагальної суспільної потреби (§ 55; див. також *«Фратаноло проти Угорщини» (Fratanoló v. Hungary)*, 2011, §§ 25-28).
- Натомість у справі *«Дональдсон проти Сполученого Королівства» (Donaldson v. the United Kingdom)* (ухв.), 2011, Суд постановив, що Договірні Держави можуть користуватися широкою свободою розсуду щодо обмеження використання емблем, значення яких «можуть повністю зрозуміти лише особи, які досконало знають їхній історичний контекст» (§ 28). Так, обмеження для ув'язнених у Північній Ірландії щодо носіння емблеми довгоквіткових лілій за межами своїх камер може розцінюватися як захід, спрямований на усунення реальної, а не гіпотетичної загрози спалаху насильства та безладу у в'язницях (§ 29).
- Аналогічно, у справі *«Борзих проти України» (Borzykh v. Ukraine)* (ухв.), 2024, у якій заявник скаржився на законодавчу заборону носіння георгіївської стрічки, символу, який використовувався в колишніх радянських країнах під час заходів, присвячених перемозі в Другій світовій війні, Суд вважав, що національні органи влади краще розуміють і оцінюють конкретні соціальні проблеми, з якими стикаються певні громади, та їхній контекст (§ 52). Посилаючись на конкретний соціальний і політичний контекст (§§ 49-51) та на те, що зазначена заборона не була загальною і передбачала широкий спектр винятків (§ 53), Суд дійшов висновку, що національні органи влади не перевищили межі своєї свободи розсуду (§ 54).

Бойкот

- У справі *«Балдассі та інші проти Франції» (Baldassi and Others v. France)*, 2020, групу пропалестинських активістів було притягнуто до кримінальної відповідальності за те, що вони наповнили візки в супермаркеті ізраїльськими товарами та роздавали листівки, закликаючи споживачів бойкотувати ці товари. Національний апеляційний суд постановив, що цей акт є підбурюванням до економічної дискримінації, що заборонено французьким законодавством. Однак Суд визнав, що апеляційний суд не врахував виразну цінність поведінки заявників і не надав детального обґрунтування того, чому таке обмеження є необхідним у демократичному суспільстві. Таке обґрунтування було «ще більш важливим», зважаючи на політичний характер висловлювань заявників на тему, що становить загальний інтерес (§ 78). Тому Суд визнав порушення через відсутність відповідних і достатніх підстав (§ 80).

Інше

- Суд визнав, що у справі *«Семір Гюзель проти Туреччини» (Semir Güzel v. Turkey)*, 2016, у якій заявник був засуджений до позбавлення волі за те, що дозволив учасникам засідання політичної партії, головою якої він був, говорити курдською мовою, а не

турецькою, втручання не було передбачене законом. Національний закон забороняв політичним партіям використовувати будь-яку мову, крім турецької, на засіданнях і передбачав, що «вони [не можуть] залишатися байдужими до таких учинків та дій, коли їх здійснюють інші». Однак статтю закону, що передбачала позбавлення волі як покарання за порушення цього закону, було визнано неконституційною та скасовано національним конституційним судом, який визнав, що переслідування осіб за законом, спрямованим проти політичних партій, порушує конституційне положення про те, що злочини й покарання мають бути встановлені законом. Так, Суд вважав, що після рішення конституційного суду не було достатньо передбачувано, яка саме бездіяльність може призвести до притягнення до кримінальної відповідальності згідно з відповідним законом і до кого він буде застосовуватися (§§ 37-40).

- Справа *«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014, підкреслила особливо широку свободу розсуду, що застосовується у справах стосовно законної мети захисту моралі, для якої не існує єдиного європейського стандарту (§ 166). Попри те, що Суд визнав наявність суспільного інтересу в наданні заявнику можливості ініціювати дискусію щодо прийнятності оголеності в громадських місцях, він також зазначив, що законні міркування моралі та громадського порядку надають Державі більшу свободу розсуду в реагуванні на фактичні випадки оголеності в громадських місцях порівняно з простими висловлюваннями або аргументами з цього питання (§ 172). Кожного разу, коли заявник у справі *«Гоф проти Сполученого Королівства»* поставав перед національним судом, цей суд зважував обставини, що мали значення для встановлення наявності нагальної суспільної потреби, такі як місце інциденту та історія повторних правопорушень заявника, і призначав покарання різного ступеня суворості з урахуванням конкретних фактів, а не застосовував загальну заборону щодо поведінки заявника (§§ 173-74). З огляду на це, Суд вважав, що втручання Держави було допустимим виконанням її обов'язку захищати громадськість від таких порушень, як повторні випадки антисоціальної поведінки заявника, що свідчило про нехтування заявником своїм обов'язком виявляти терпимість і чуйність до поглядів інших (§§ 175-76).

Варті уваги приклади

- *«Вайнаї проти Угорщини» (Vajnai v. Hungary)*, 2008 – притягнення до кримінальної відповідальності зі звільненням від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком на один рік за носіння п'ятикутної червоної зірки під час лівої політичної демонстрації – порушення статті 10;
- *«Дональдсон проти Сполученого Королівства» (Donaldson v. the United Kingdom)* (ухв.), 2011 – притягнення до кримінальної відповідальності ув'язненого в Північній Ірландії за носіння емблеми довгоквіткової лілії на одязі на згадку про ірландських республіканських бойовиків – явно необґрунтована;
- *«Фратаноло проти Угорщини» (Fratanoló v. Hungary)*, 2011 – притягнення до кримінальної відповідальності з оголошенням догани за носіння п'ятикутної червоної зірки на публічному зібранні – порушення статті 10;
- *«Татар і Фабер проти Угорщини» (Tatár and Fáber v. Hungary)*, 2012 – штраф за вивішування брудного одягу на огорожі Парламенту як символу «брудної білизни нації» – порушення статті 10;
- *«Мурат Вурал проти Туреччини» (Murat Vural v. Turkey)*, 2014 – позбавлення волі строком на 13 років за обливання фарбою пам'ятників Ататюрка з метою вираження «неприязні» до Ататюрка – порушення статті 10;

- *«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014 – кілька покарань у виді позбавлення волі за постійну оголеність у громадських місцях – відсутність порушення статті 10;
- *«Швидка проти України» (Shvydka v. Ukraine)*, 2014 – затримання за зняття стрічки з вінка, покладеного Президентом під час пам'ятної церемонії, з метою критики Президента – порушення статті 10;
- *«Семір Гюзель проти Туреччини» (Semir Güzel v. Turkey)*, 2016 – покарання у виді позбавлення волі для голови конгресу за те, що він дозволив учасникам говорити курдською мовою під час виступів – порушення статті 10;
- *«Сінкова проти України» (Sinkova v. Ukraine)*, 2018 – покарання у виді позбавлення волі за смаження яєць на вічному вогні біля меморіалу на знак протесту проти низького рівня життя ветеранів – відсутність порушення статті 10;
- *«Стерн Таулатс і Рура Капеллера проти Іспанії» (Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain)*, 2018 – штраф із позбавленням волі в разі несплати, накладений за спалення фотографії королівського подружжя з метою критики інституту монархії – порушення статті 10;
- *«Марія Альохіна та інші проти Росії» (Mariya Alekhina and Others v. Russia)*, 2018 – покарання у виді позбавлення волі за спробу виконання пісні з критичним змістом з вівтаря собору у відповідь на поточний політичний процес – порушення статті 10;
- *«Матасару проти Республіки Молдова» (Mătăsar v. the Republic of Moldova)*, 2019 – покарання у виді позбавлення волі за встановлення скульптур геніталій із зображеннями політиків та прокурорів – порушення статті 10;
- *«Ібрагімов і Маммадов проти Азербайджану» (Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan)*, 2020 – затримання за нанесення антиурядових графіті на пам'ятник колишнього президента як форма політичного протесту – порушення статті 10;
- *«Балдассі та інші проти Франції» (Baldassi and Others v. France)*, 2020 – кримінальне покарання у виді штрафу за виставлення купівельних візків і розповсюдження листівок із заклик до бойкоту товарів з Ізраїлю – відсутність порушення статті 7, порушення статті 10;
- *«Ханджіський проти Болгарії» (Handzhiyski v. Bulgaria)*, 2021 – штраф за розміщення аксесуарів Санта-Клауса на пам'ятнику комуністичному лідеру в контексті політичного протесту – порушення статті 10;
- *«Токес проти Румунії» (Tökés v. Romania)*, 2021 – санкція, накладена на члена Європейського парламенту за вивішування прапорів національної меншини на будівлі, де розташовано його офіс, без отримання дозволу на розміщення реклами – порушення статті 10;
- *«Генов і Сарбінська проти Болгарії» (Genov and Sarbinska v. Bulgaria)*, 2021 – штраф за фарбування пам'ятника суперечливої історичної групи під час загальнонаціональних політичних протестів – порушення статті 10;
- *«Каруєв проти Росії» (Karuyev v. Russia)*, 2022 – покарання у виді позбавлення волі за плювок на портрет нещодавно повторно обраного Президента під час публічної церемонії – порушення статті 10;
- *«Бумбеш проти Румунії» (Bumbeş v. Romania)*, 2022 – штраф за невелике зібрання, під час якого заявники мовчки прикували себе наручниками до паркувального бар'єру на урядовому паркувальному майданчику та тримали плакати з протестом проти гірничодобувного проекту – порушення статті 10, витлумаченої в контексті статті 11;

- [«Ібрагімова проти Росії» \(Ibragimova v. Russia\)](#), 2022 – штраф за носіння балаклави під час одиночної публічної демонстрації на підтримку музичного гурту Pussy Riot – порушення статті 10;
- [«Бутон проти Франції» \(Bouton v. France\)](#), 2022 – покарання у виді позбавлення волі з іспитовим строком і відшкодування шкоди в цивільному провадженні за одиночну демонстрацію біля вівтаря католицької церкви, під час якої жінка з'явилася зі шматками яловичої печінки та написами на оголених грудях, протестуючи проти позиції церкви щодо абортів – порушення статті 10;
- [«Борзих проти України» \(Borzykh v. Ukraine\)](#) (ухв.), 2024 – законодавча заборона на носіння георгіївської стрічки – явно необґрунтована.

Подальші посилання

Посібники з судової практики:

- [Посібник зі статті 10 – Свобода вираження поглядів](#)
- [Посібник зі статті 11 – Свобода зібрань та об'єднання](#)

Європейський Союз:

- [Резолюція Європейського парламенту від 20 жовтня 2021 року щодо ситуації митців і відновлення культури в ЄС \(2020/2261\(INI\)\)](#), розділ 29

Організація Об'єднаних Націй:

- [Міжнародний пакт про громадянські і політичні права](#), статті 15 та 19
- [Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження](#)
- [ЮНЕСКО Рекомендація щодо статусу митця](#), розділ III.3

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ З СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

- [«Вайнаї проти Угорщини» \(Vajnai v. Hungary\)](#), № 33629/06, від 08 липня 2008 року (порушення статті 10);
- [«Дональдсон проти Сполученого Королівства» \(Donaldson v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), № 56975/09, від 25 січня 2011 року (неприйнятна – явно необґрунтована);
- [«Фратаноло проти Угорщини» \(Fratanoló v. Hungary\)](#), № 29459/10, від 03 листопада 2011 року (порушення статті 10);
- [«Татар і Фабер проти Угорщини» \(Tatár and Fáber v. Hungary\)](#), №№ 26005/08 та 26160/08, від 12 червня 2012 року (порушення статті 10);
- [«Мурат Вурал проти Туреччини» \(Murat Vural v. Turkey\)](#), № 9540/07, від 21 жовтня 2014 року (порушення статті 10);
- [«Гоф проти Сполученого Королівства» \(Gough v. the United Kingdom\)](#), № 49327/11, від 28 жовтня 2014 року (відсутність порушення статті 10);
- [«Швидка проти України» \(Shvydka v. Ukraine\)](#), № 17888/12, від 30 жовтня 2014 року (порушення статті 10);
- [«Семір Гюзель проти Туреччини» \(Semir Güzel v. Turkey\)](#), № 29483/09, від 13 вересня 2016 року (порушення статті 10);
- [«Сінькова проти України» \(Sinkova v. Ukraine\)](#), № 39496/11, від 27 лютого 2018 року (відсутність порушення статті 10);
- [«Стерн Таулатс і Рура Капеллера проти Іспанії» \(Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain\)](#), №№ 51168/15 та 51186/15, від 13 березня 2018 року (порушення статті 10);
- [«Марія Альохіна та інші проти Росії» \(Mariya Alekhina and Others v. Russia\)](#), № 38004/12, від 17 липня 2018 року (порушення статті 10);
- [«Матасару проти Республіки Молдова» \(Mătäsar v. the Republic of Moldova\)](#), №№ 69714/16 та 71685/16, від 15 січня 2019 року (порушення статті 10);
- [«Ібрагімов і Маммадов проти Азербайджану» \(Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan\)](#), №№ 63571/16 та 5 інших, від 13 лютого 2020 року (порушення статті 10);
- [«Балдассі та інші проти Франції» \(Baldassi and Others v. France\)](#), №№ 15271/16 та 6 інших, від 11 червня 2020 року (порушення статті 10);
- [«Ханджіський проти Болгарії» \(Handzhiyski v. Bulgaria\)](#), № 10783/14, від 06 квітня 2021 року (порушення статті 10);
- [«Токес проти Румунії» \(Tökés v. Romania\)](#), №№ 15976/16 та 50461/17, від 27 квітня 2021 року (порушення статті 10);
- [«З.Б. проти Франції» \(Z.B. v. France\)](#), № 46883/15, від 02 вересня 2021 року (відсутність порушення статті 10);
- [«Генов і Сарбінська проти Болгарії» \(Genov and Sarbinska v. Bulgaria\)](#), № 52358/15, від 30 листопада 2021 року (порушення статті 10);
- [«Каруєв проти Росії» \(Karuyev v. Russia\)](#), № 4161/13, від 18 січня 2022 року (порушення статті 10);
- [«Бумбеш проти Румунії» \(Bumbeş v. Romania\)](#), № 18079/15, від 03 травня 2022 року (порушення статті 10, витлумаченої в контексті статті 11);
- [«Котляр проти Росії» \(Kotlyar v. Russia\)](#), №№ 38825/16 та 2 інші, від 12 липня 2022 року (стаття 10 не застосовується);

- *«Ібрагімова проти Росії» (Ibragimova v. Russia)*, № 68537/13, від 30 серпня 2022 року (порушення статті 10);
- *«Бутон проти Франції» (Bouton v. France)*, № 22636/19, від 13 жовтня 2022 року (порушення статті 10);
- *«Борзих проти України» (Borzykh v. Ukraine)* (ухв.), № 11575/24, від 19 листопада 2024 року (неприйнятна – явно необґрунтована).